

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

ÉRTESÍTŐ a nemzetközi unitárius Conferentiáról. Az intéző bizottság közreműködésével szerkesztette Boros György titkár. Kolozsvárt, 1897. 8r. 181 és 18 lap. — A millenniumi ünnepek alkalmával Budapesten, 1897. sept. 6. és 7. napján tartott unitárius conferentia van e tartalmas kötetben ismertette magyar és angol szövegben. Gál Miklós lelkész hangulatos imája és Ferencz József püspök ékesszóló szép alkalmi prédikációja után Daniel Gábor elnök az unitárius vallás történetét s az angolokkal és amerikaiakkal való érintkezésünket ismerteti. Székely Ferencz a budapesti egyházzól, Péterfi Dénes a vallásról, Dowson H. Enfield az unitarizmus jelen állásáról Angliában, Kozma Ferencz a lelkészi hivatás jelentőségéről társadalmi és nemzeti szempontból beszéltek igen érdekesen. Szívhez szóló volt Williams C. Theodor new-yorki lelkész lelkes oratiója, mely az óda fenséges hangján dicsőíti az ünneplő Magyarországot, mint a szabadság hazáját egy évezreden keresztül.

Csupán csak annyi figyelembe ajánlható észrevételünk van még az Értésítőnek szerkesztéséről, hogy az ily, két világrész olvasóit érdeklő kiadásokra a lehető legnagyobb gondot kell fordítani. A 77. lapról kimaradt pl. a felolvasó neve; az angol szövegben a conferentián résztvevők a legfuresább zűrzavarban vannak bemutatva, némelyik kétszer is megnevezve különösen hangzó czívekkel, míg más egyszer sem. Szóval a tanulság az legyen ezutánra, hogy a maradandó becsű művek kiadása kellő gondot és figyelmet igényel. *K. F.*

HASKÓ VILMOS dr.: Székelyföld Kiadta az Erdélyrészi Kárpátgyegesület. Budapest. 8r. 350 l. 115 eredeti képpel. Ára 3 frt. 50 kr. E díszes kiállítású nagy kötet megérdemelt feltűnést keltett irodalmunkban. Vonzó, szép tollal ismerteti a székelyföld természeti kincsét s a székely faj becsülésre méltó szép tulajdonságait. Itt-ott a történelemre is kitér a kitűnő szerző s ez gyöngye oldala különben nagy gonddal írt derék munkájának. A sok rege és hírlapokból átvett adoma mellett esaknem elvész az az egyiket igaz adat, mely a székelyek multjára világot deríteni volna hivatva. A 70. lapon ilyeneket is olvasunk: Székely-Keresztúr legérdekesebb épülete a katolikus templom. „A reformáció idejében az unitáriusok foglalták el, a mult század végén azonban vissza szállott az megint jogszertinti birtokosaikra“. E hely világosan elárulja, hogy a jeles író, kinek a balneologia specialis tanulmánya, igen keveset okult Erdély történelméből, a Leopoldi diplomának pl. hírét sem hallotta. Az sem áll meg, a mit a következő lapokon olvasunk, hogy a mai szombatosok szinleg katolikusok, reformátusok vagy unitáriusok s eljárnak bevallott felekezettük templomába. S az már a régmult időhöz tartozik, hogy a szombatosok értelmi szintája magasabb volna a többi székelyénél. Ezekhez hasonló meséket és csekélyebb hibákat nem számítva, melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe e

kitünő könyvet. Valóban alkalmas az érdeklődést és rokonszenvet székeleyeink iránt szélesebb körben is fölkelteni s a székegyföldet, Erdély e legszebb és legmagyarabb vidékét, még az idegenekkel is megkedveltetni. *K. F.*

PÉTERFY DÉNES: A mi a vallásban változó és maradandó. Kolozsvár, 1893. Sr. 14 l. A protestáns egyházi lapok élenken foglalkoztak e tartalmas kis füzetkével, melyet szerzője a Budapesten tartott unitárius conferentián olvasott föl. A Dunántuli Protestáns Lap ismertetése szerint: „Maga a cím felkelti figyelmünket s érdeklődéssel várjuk, rövid 14 lap keretében miként ad feleletet e nagyfontosságú kérdésekre. S megadja a feleletet. Megadja pedig érdekesen, a figyelmet lekötően“. Péterfy maradandónak csak az egy Isten-eszmét tartja. A Prot. Lap a Krisztusról való felfogást is épen olyan változatlanoknak hirdeti. Hasonló értelemben nyilatkozik az Egyh. és Isk. Lap szerkesztője is. Mig a Sárospataki Lapok nem foglal állást e kérdésben s csak elismeréssel szól „e rövid, tiszta észszel, meleg szívvel irt értekezésről, mely szembe száll a dogmatikusokkal, kik a vallásból minden változást kizárnak, s a skeptikusokkal, kik abban semmi maradandót nem látnak“. Szerző szerint: e két szélsőség közt a középen van az igazság. Változó a vallásban annak ismereti része, a vallásos gondolkozás megnyilatkozásai; ellenben az Isten-eszme, Isten-gondolat mindeütt ott van az ember tudatában. Ez a mi a vallásban maradandó. *Kanyaró F.*

KÁDÁR JÓZSEF: Szolnok-Dobokavármegye nevelés- és oktatásügyének története. Deés, 1896. 4r. 587 l. E testes kötet nem tartozik a sebtiben összehányt millenniumi monographiák közé. Szerző, kinek mint Szolnok-Doboka vármegye érdemes történetírójának, neve régóta ismeretes, apró részletekig terjedő bámulatos szorgalommal igyekszik e megye tanügyi multját földérinteni. Maradandó becsűvé teszük könyvét főleg azok az érdekes adatok, melyek a népnevelés szomorú állapotját a jelen százév közepéig ismertetik. Reánk nézve legérdekesebb az egész kötetben a bethleni lengyel unitárius iskola története. E részre s a többi unitárius történeti vonatkozásra még visszatérünk; itt csak melleleg említjük meg, hogy a dézsi unitárius gimnázium első ismert rektora a XVI. százban Bogáthi Fazakas Miklós. Az illusztrációkkal is ellátott diszes mű 230. lapján a szerző arcképét és rövid életrajzát találjuk. Ebből megtudjuk, hogy Kádár József, ki most dézsi polgáriskolai tanár, tordai és kolozsvári iskolánknak kitünő növendéke volt s 1874. oct. havában csak azért nem lett pap, mert „nem akart o l y e g y h á z a papja lenni, mely lelkészét költött okok alapján üldözi“. E megjegyzés a 100 unitárius egyház közül kétségkívül csak egyre illik s arra is csak 1874. okt. havában illett. Ezért a millennium ünnepére szánt objectív történeti műből e subjectív észrevétel báfrán kimaradhatott volna. *Kanyaró F.*

DANTE LÉLEKTANA A DIVINA COMÉDIÁBAN. Irta Cs. Papp József. Kolozsvár, 1897. 1—63. l. 10. fejezetben tárgyalja Dante lélektanát: I. A lét célja. II. A lélek eredete. III. A lélek egysége és székhelye. IV. Felfogó tehetség. V. A képzelő tehetség. VI. A felsőbb rendű lelki erők. VII. Az emlékező tehetség. VIII. A becsülő tehetség. IX. Az ész. X. Az akarat. Földi életünk csak átmeneti állapot. Azért születünk, hogy az égbe szálljunk. Per volar su nata. Csak ott van igazi élet. Az emberi lélek ártatlanul kerül ki a teremtő kezéből. A paradicsomi ember még testére nézve is halhatatlan volt. Az erendő bűn megfosztotta az embert méltóságától. A lélek halhatatlan, de az ész és szabadakarat kisebb mértékben maradt meg. Az ember középen áll a romlandó és romolhatatlan között s ezért rendeltetése is kettős. Egyik az, h. értelme összes tehet-

ségével gyarapítsa a jók művét, másik az, hogy az örök boldogság osztályosa legyen, mit a kinyilatkoztatás tanainak elfogadása és a theologiai erények gyakorlásával érhet el. A lélek eredetére nézve Szent Tanással együtt vallja, hogy az első alak és anyag, tisztán, össze nem keverve, kerültek ki Isten elméjéből egyszerre. A lelket a teremtés pillanatában önté Isten az élő szerves testbe. Nem az isteni substantia emanatiója tehát, mert Isten lényege egyszerű, oszthatatlan, hanem a semmiből teremtett.

Az anyag kiterjedt, áthatatlan, osztható, a léleknek nincs kiterjedése, oszthatatlan, felül áll téren és időn, amaz tehetetlen, ez a cselekvés forrása, amaz összetett, ez egyszerű, isteni. Az akarat szabad, a lélek szabadon választhat. Különbözik nem vonhatni felelősségre, és sem érdem, sem vád nem illethetné. Néha úgy látszik, hogy erőszaknak enged, de tényleg saját választását követi. Néha meg az ösztönszerű motívumok uralma alól nem menekülhet. Tanácsot az ész ad neki s elhatározása felett öröklik. A középkor általában s Dante is hitt a csillagoknak az emberi sorsra való befolyásában; de azzal a megszorítással, hogy csak a vegetatív és érző lélekre, értelmi részére azonban nincs. Sőt még ez ellen is sikerrel küzdhet az ember. Így a szabad akarat tana meg van mentve. De tudatlanság, képzelődés, szokások, szenvedélyek még is sokszor károsan befolyásolhatják az akarat szabad elhatározását, másfelől pedig az anyagi gondok. A füzet könnyen folyó, kellemes, magyaros nyelven van írva. Szerző egyike közöttünk azoknak, kik a szellemi közlekedést új csatornák megnyitásával legsikeresebben elősegíthetik. Dr. G. K.

KÜLÖNFÉLÉK.

BRASSAI TEMETÉSE. Jun. 25-én az unitárius leányiskola nagytermében volt egész nap az elhunyt ősz tudós kiterítve. Igen sokan megnézték a lakosság minden rétegéből. Sokan megbámulták Dávid Ferencz aranyos emléktáblával ellátott kerek követ is s Lachowszky András lengyel unitárius pap siremlékét a templom melletti cziinteremben.

Pénteken este zárták le a koporsót, a nagy halott szívére helyezve előbb a hálás tanítványtól, Hermann Ottótól, küldött gyopár-virágszálat. Templomunk piacán volt felállítva a diszes ravatal, melyet majdnem elfödtek a körülte diszló délszaki növények s a koporsóra boruló szebbnél-szebb koszorak, köztük a magyar tudományos akadémiáé babérlevelekből, s a kolozsvári egyetemé pálmából fonva, alján a ritka ausztráliai Brassia actinophilának levélbokrétája. A ravatal mellett a gyászba öltözött tanuló ifjuság állott őrt. A nagy halottól búcsút vevő látogató közönségnek kora reggeltől vége-hossza nem szakadt.

Jun. 26-án délután 3 órakor gyülekezni kezdett a Belmagyar-utcában a temetésen részt venni kívánók serege. $1\frac{1}{2}$ órakor már fekete volt a templom és kollegium előtti tér a legintelligensebb közönségtől. A később jövők alig tudtak áttörni az utcán hullámzó népsokaságon. A templomban a papnövendékek az ifjabb tanárok felügyelete alatt tartották fenn a példás rendet. A falak két ölnyi magasán gyászszóvettelt voltak bevonva. A roppant boltozat alatti tér zsufolva volt közönség-